LA «SENSERRÀ» DEL MERCAT

ESTUDI INTRODUCTORI

OBRA poc coneguda, millor dit: relativament poc representada a causa –suposem– de les dificultats que comportava el seu muntatge, no sols per la mutació que inclou sinó també pel *xarivari* final, *La senserrà del Mercat* apareix també com una de les peces més complexes dins el conjunt de la producció escalantiana. Neix aquesta complexitat d'un doble fenomen: per una banda, la tradició folklòrica que Escalante aprofita per construir l'obra, i per l'altra, l'elaboració de la trama a partir d'un tòpic de tanta tradició dins la història teatral com el de les relacions entre el vell i la jove.

Pel que fa al primer aspecte, és veritat que no és aquest ni el primer ni l'últim sainet que transcorre al voltant (o dins mateix) d'alguna festa tradicional valenciana. Així, *El bou, la mula i l'àngel bovo* o *La processó per ma casa* ens presenten visions complementàries de la processó del Corpus; *La falla de Sant Josep* no cal ni dir de quina festa tracta; els miracles de Sant Vicent apareixen, al seu torn, reflectits a *El xiquet del miracle*... En fi, una festa popular com els bous apareix parodiada a *Un torero d'estopa*, mentre el teatre i l'òpera es troba present a diferents obres com *El Trovador en un porxe* o *La Patti de Peixcadors*... Dins aquest ampli ventall, no podia faltar una celebració tan arrelada dins la societat valenciana com la dels Carnestoltes. Festa certament popular, tot i que sotmesa –des de posicions conservadores– a un ferri control no exempte de suspicàcies: rebutjada pels sectors més tradicionalistes a causa de la seua immoralitat, els Carnestoltes es civilitzen en forma de balls de disfresses dins recints tancats (a la Llotja, el Principals o a salons particulars) o resten arraconats a la perifèria. Des d'ací, però, provocaran esclats esporàdics en forma d'avalots descontrol·lats com aquesta *senserrà*. Si Escalante a *Les Coentes* introdueix –com a teló de fons de l'acció– els balls de màsqueres, a *La senserrà*... deixarà pas a aquesta segona alternativa, i ens oferirà al quadre final de la peça una escena carregada d'elements de clara significació carnavalesca: dues persones, abillades com a *bojos* i amb senyeres que proclamen el triomf de la ir-

racionalitat, obren la cercavila; les albades cantades, de to clarament ridiculitzant i amb al·lusions sexuals construïdes a partir de la contraposició entre la carn i el peix... Tot, en fi, ens fa pensar en una escenificació d'una comitiva carnavalesca. Les mateixes dates de l'estrena (el 9 de febrer), ens situen en el mes carnavalesc per excel·lència.

* * *

Ara bé, si per un costat podem apreciar com Escalante, sense proclamar-ho obertament (possiblement a causa de la recança dels sectors benpensants cap a aquesta festa) ens presenta un sainet de Carnestoltes, per l'altra fa una incursió per un camí tan recorregut com el del vell que té ridícules pretensions amoroses sobre una jove (amors ridículs que s'adiuen també amb aquests temps carnavalescos d'excepcionalitat i inversió de valors, i que també trobem encara que invertits –dona gran / jove– a obres com *Bufar*...), pretensions que són recolzades per la mare / tia de la pretesa, la qual al seu torn té establertes unes relacions –sinceres– amb un jove galant, qui manté alguna mena de relació de dependència respecte al vell... Tanmateix, cal reconéixer que el nostre autor ha sabut introduir algunes petites variants que cobren notable valor significatiu i contribueixen a individualitzar l'obra d'altres de tema anàleg.

En efecte, per començar, l'actitud de la jove –Carmeleta de nom– és com a mínim equívoca: si és innegable que vol fer *patir* el seu pretenent, també ho és que se sent no sols temptada sinó fins i tot atreta per la vida plena de comoditats que suposa que podrà dur al costat de l'ancià, Casiano; així doncs, ella, tant o més que la seua tia, permet els tempteigs primer, i l'ofensiva oberta després, del vell, que Carmeleta ens presenta de forma descarnada com a un mecanisme d'ascens social: de serventa a mestressa. Per l'altre costat, el jove –Ramonet– és aprenent de Casiano, i, conscient dels vincles purament laborals que manté amb el seu patró (constatació d'un tipus de relació que va més enllà de les deixalles del paternalisme gremial que encara va subsistir al petit comerç valencià fins ben entrat el segle XX), pot trencar-los tranquil·lament per prendre venjança de la ingrata Carmela i del seu antic patró. La presència, en fi, de la so Ramona, en el seu doble paper d'animadora de l'avalot i de pretenent frustrada de Casiano, permet arribar a un final més o menys satisfactori per a tothom, al temps que ofereix una visió fins i tot inquietant, i possiblement no prevista per l'autor, de la vitalitat eròtica de la maduresa (o de la vellesa, per què no dir-ho), car no cap dubte que per Casiano, que ja ha enviudat reiteradament no ho oblidem, es baralla la so Ramona.

* * *

Però si en la disposició dels elements folklòrics i en la reelaboració d'una trama coneguda, Escalante demostra la seua perícia dramàtica, al

final de l'obra és evident que la convenció és massa pesant com per trencar els hàbits del gènere sainetístic, que exigien que aquestes obres tinguen final feliç. Hauran de passar encara un temps perquè a *Les xiques de l'entresuelo* Escalante trenque aquest condicionant i desvie el final feliç cap a un personatge secundari, tot deixant que les protagonistes arrosseguen el que per lògica dramàtica els correspon. Cal reconéixer, però, que ací Escalante voreja el trencament de la norma, car la coda del matrimoni forçat per les circumstàncies entre Casiano i la so Ramona va precedint del plany ben sincer del primer, que en termes –certament emocionants– exclamarà «¡Me quede a soles, a soles!» (v. 790) i, un cop concertat el matrimoni entre tots dos, no podrà contenir-se quan Ramonet se'n duga Carmeleta: «¡En música se l'emporta!» (v. 810). No hi ha dubte que Casiano no sols és una figura convencionalment grotesca, sinó que també presenta trets patètics que el dignifiquen mínimament.

Front a açò, cal reconéixer que, cosa estranya, Escalante ha estat poc generós amb la parella de joves; fins i tot, gosaríem de dir que és aquesta una de les peces en què més es distancia dels seus personatges. En efecte, Ramonet ataca virulentament el seu mestre, i la seua petició de perdó final no deixa de ser forçada (o hipòcrita), mentre que la reconciliació de Carmeleta amb el seu promés arriba bruscament, després que –dalt del balcó– ha estat aguaitant emporuguida que aparega la temible comitiva... Possiblement per aquesta raó, Escalante se n'haja *oblidat* d'un motiu que acostuma a no faltar en les obres d'aquest tipus: la reconciliació entre totes dues generacions; l'ultíleg de Casiano (tot vos serà perdonat si l'obra rep els aplaudiments del públic) és massa convencional com per poder parlar d'un perdó autèntic... I no oblidem que el poder econòmic el detenta (malgrat la cercavila carnavalesca) el vell; o amb altres paraules, Ramonet i Carmeleta poden declarar-se llur amor mutu... però sense que ell recupere explícitament el seu treball i havent perdut ella el seu. S'ha acomplert així la lògica generacional (els joves amb els joves), però també s'ha acomplert la lògica social que no pot acceptar la insubmissió dels assalariats siga pel motiu que siga.

* * *

Un altre aspecte molt interessant de l'obra és l'escenogràfic, car es desenvolupa en tres espais consecutius: l'interior de l'obrador i botiga de Casiano, un carrer del Barri del Mercat i aquesta plaça, amb la façana de la casa del barreter. El sistema de mutacions en combinar sala llarga-carrer curt-carrer llarg resol prou bé els problemes tècnics de substituir un decorat per l'altre, però també és veritat que el darrer d'ells exigia una pintura el més fidel possible per tractar de reproduir un àmbit urbà tan conegut com el de la plaça del Mercat; exigència que, sens dubte dificulta una representació actual, atés el fet que aquest espai va sofrir pregones transformacions pocs anys després, amb la construcció de l'actual Mercat Central. Amb tot, no cap dubte que ens trobem davant una de les

obres escenogràficament més complexes de tota la producció d'Escalante (amb *Un torero d'estopa*, molt possiblement).

Des del punt de vista mètric, aquest és l'esquema:

vv. 1- 73	romanç en	*é*
74- 76	romanç en	*à a*
77- 79	cançó	
80-136	romanç en	*à a*
137-254	romanç en	*à e*
255-258	redondilla	
259-266	quartetes	
267-278	redondilles	
279-282	quarteta	
283-302	redondilles	
303-306	quarteta	
307-314	redondilles	
315-318	quarteta	
319-330	redondilles	
331-354	quarteta	
355-416	romanç en	*ú*
417-510	romanç en	*é a*
511-514	redondilla	
vv. 515-518	quarteta	
519-526	redondilles	
527-534	quartetes	
535-538	redondilla	
539-606	romanç hexasil·làbic en	*à a*
607-614	romanç en	*à a*
615-660	romanç en	*í a*
661-696	romanç en	*í*
697-710	romanç en	*é o*
711-714	romanç en	*ó*
715-726	albades.	
727-744	romanç en	*é*
745-748	redondilla	
794-753	quintilla	
754-781	redondilles	
782-817	romanç en	*í*
818-822	quintilla	

Per estrofes aquest és el resultat:

Romanç:	en	*é*	91 vv.	
		à a	68	
		à e	118	
		ú	62	
		í a	46	
		í	72	
		é o	14	
		é a	94	
		ó	4	
	Total:		569 vv.	69 %
Redondilles			104	12,5 %
Quartetes			56	7 %
Romancet			68	8,5 %
Quintilles			10	
Versos especials			15	

La primera cosa que crida l'atenció és, sens dubte, la complexitat d'un patró mètric que va més enllà del que podríem qualificar fòrmula *standard* utilitzada a la gran majoria de les obres dels anys setanta (un començament en llargues tirades en romanç, una part central amb redondilles recolzades amb algunes quartetes i un nou final en romanç); trobem, en efecte, trenta-cinc canvis d'estrofes i nou variants del romanç (deu, si incloem el romancet hexasíl·lab). A més, en la part central alter-

nen no sols redondilles i quartetes sinó també grups de versos en romanç. El caràcter insòlit d'aquest estructura es complementa amb quinze versos que corresponen a estructures cantades; dotze d'ells són albades, que corresponen a tres quartetes octosil·làbiques amb rima assonant en els versos parells (rimes en *é a*; *é e*; *é o*). Els tres primers, al seu torn, corresponen al que sembla l'inici d'alguna cançó o poema en castellà, on rimen els versos segon i tercer en consonant (*oche*). Igualment, hem d'assenyalar un altre tret atípic: la presència entre els versos 137-254 d'onze versos de rima incorrecta, car front a la rima *à e* regular, trobem la rima *à i*. Això s'esdevé, més concretament, als versos 152, 160, 164, 172, 184, 186, 192, 194, 220, 230 i 250; com que es tracta d'una errada no gens habitual en el nostre autor, podríem pensar que ha hagut una refundició, o una correcció en profunditat, del fragment en qüestió, refundició que va provocar ben possiblement un canvi en el sistema de rimes. Podem resumir, doncs, tot indicant que ens trobem davant una de les obres més interessants des del punt de vista mètric de les que va escriure en aquest període.

* * *

D'aquesta obra només es va fer una edició, a càrrec de Juan de Mariana, en 1871 (*A* en les notes textuals), per passar a ser editada posteriorment dins les *Obres Completes* (*OC* a la nostra edició).

LA *SENSERRÁ* DEL MERCAT

Juguete bilingüe
en un acto y en verso.

Representado por primera vez con éxito extraordinario
en el teatro de la Princesa[a] * de Valencia,
a beneficio de D. Ascensio Faubel 1,
en la noche del 9 de Febrero de 1871.

Personajes	Actores
La so Ramona	Doña María Agostí
Marcel·lina	» Concepción Albacete
Carmeleta	Srta. D.ª Filomena García
Casiano	Don Ascensio Faubel
Ramonet	» Ascensio Mora
Alcalde	» Leandro Torromé
Tofolet	» Manuel Llorens

Serenos 1.º y 2.º
Un individuo de la ronda.
Acompañamiento de la cencerrada, etc.

* Les notes textuals i crítiques d'aquesta obra es troben a les pp. 784-789.

ACTO ÚNICO

Interior de una tienda sombrerería [2]*; puerta al foro; encima de ésta un retablo con una imagen pintada sobre un lienzo y alumbrada por un farolito de vidrio encarnado. A la izquierda de dicha puerta un tablero mostrador; detrás de éste aparecerá trabajando Ramonet; a la derecha un armario, en cuyos estantes se verán algunos sombreros. Otra puerta al primer bastidor de la derecha, que supone conducir al interior de la habitación; a dicho lado, y en primer término, la tarima de un brasero; al lado, una mesita y dos sillas, en una de las cuales aparecerá sentada Carmeleta cosiendo.*

ESCENA PRIMERA

Carmeleta y Ramonet.

RAMONET. Carmela, trau-me una planxa.
CARMELETA. Traü-te-la tu, que estàs dret.
¡Ma que té llanços [3]!
RAMONET. ¡A [e]spai
no te caiguen els anells!
CARMELETA. ¡Veu que acabe d'assentar-me...! 5
RAMONET. Xica, ¡tantes coses veig...!
¿Corre pressa això que cuses?
CARMELETA. Clar, com a que és una pell
de conill per al teu mestre [4].

RAMONET. ¡Ja dia jo! Fas molt bé. 10
Tu, cuida-lo bona cosa
que no pedràs per lo temps.
CARMELETA. ¡La cançó de tots els dies!
RAMONET. Me vaig escamant, ¿hu entens?
CARMELETA. Ell paga p'a que el servixquen; 15
jo sóc la crià, i...
RAMONET. ¿Res més?
CARMELETA. Ja estic farta d'indirectes,
i com aplegue a saber
ma tia les que tu soltes...
¡Bona és ma tia!
RAMONET. Ja hu sé: 20
¡la bruixa més volaora!
Tot el Mercat la coneix:
¡en dir la so Marcel·lina,
la que canvia [5] en lo Trench [6]...!
A mi em fa por.
CARMELETA. De ma tia 25
ningú del món pot dir res.
RAMONET. Jo sí: que està comboiant-te
p'a que et cases en lo vell.
CARMELETA. ¿I en trau algo?
RAMONET. Ella hu sabrà.
¿Com és que el nostre festeig 30
no vols que jo li declare?
CARMELETA. No necessitava més
per a dir-li-hu al teu mestre
i plantar-te en lo carrer.
RAMONET. ¿Sí? Bueno; pues a estes hores 35
la so Ramona ja té
notícia...
CARMELETA. ¿Qui? ¿La Figuera [b]?
RAMONET. ¡Eu! I que arma un canyaret [7]
el dia que vullga el mestre
tornar-se a casar.
CARMELETA. Hu crec. 40
Eixa, perquè abans venia,
segons l'amo diu, a fer
les faenes d'esta casa,
vol tindre uns fueros i uns drets...
¡Se coneix que és bona peça! 45
RAMONET. ¡Totes sou bones! Per més
que te diga jo: «casem-se,
casem-se i no patirem...»
CARMELETA. En cinc quinzets de jornal...

RAMONET. ¡Ja han eixit els cinc quinzets! 50
CARMELETA. ¿Tu et fies de mi?
RAMONET. L'agüelo
te va fent goig.
CARMELETA. ¡Mala pell! [8]
Mereixies...
RAMONET. ¿Veus que prompte
m'amostres ara les dents?
CARMELETA. ¡Tal volta a eixe pas hu logres! 55
RAMONET. Pues mira, hu pendré molt fresc.
CARMELETA. ¿De veres?
RAMONET. Tant me se'n[c] dóna
al coll com al muscle[9].
CARMELETA. Bien.
Bo és saber-ho.
RAMONET. *[Apart]* Ella volguera
que li anara jo en gemecs, 60
i acabant dur-me a calbots.
CARMELETA. Puesto que en eixes paraules[d]
me manifesta lo ferm
del seu carinyo, des d'ara[e]
no hi ha entre nosatros res. 65
RAMONET. ¡Amén i molts anys! ¡Recristo,
la molt... No em facen dir què!
CARMELETA. Eu, i a [e]spai en lo que parla,
perquè si no, nos vorem...
RAMONET. ¡Pos no està poc soberana 70
la marquesa del llibrell! [10]
CARMELETA. *[Apart]* ¡Burla't, però t'assegure
que has de passar un torment...!

ESCENA II

Dichos, y la So Marcel·lina per la porta del foro. [f]

MARCEL·LINA. Sempre treballant, amigo... *A Ramonet.*
RAMONET. *[Apart]* Si tinguera ací la planxa... 75
MARCEL·LINA. El que és pobre...
CARMELETA. Tia, vinga.
RAMONET. *(Cantando en voz baja)*
«Eres la agüela Puala [11]
que toda la noche
corriendo en el coche...»
CARMELETA. Assente's.

MARCEL·LINA. Per ahí passava,
i he[g] dit, deixa'm aguaitar.
RAMONET. *[Apart]* ¡Pos en bona ocasió aguaita!
MARCEL·LINA. ¿I l'amo?
CARMELETA. En lo novenari
de les animetes.
MARCEL·LINA. ¡Vaya!
I tu, en la gelor que fa
¿el deixes eixir de casa?
CARMELETA. ¿Puc jo privar-li?
MARCEL·LINA. Si pilla
una pulmonia...
RAMONET. *[Apart]* ¡*Ojalá*
se l'enduguera Pateta [12]
i vosté l'acompanyara!
MARCEL·LINA. ¿Encà seguix tan caldós [13]?
CARMELETA. ¡Oi! ¡Més que mai!
RAMONET. *[Apart]* ¡Santa Clara!
CARMELETA. ¿I xansero? Tots els dies
en la cuina me se planta
i en quant veu que m'arromangue
els braços i els fique en l'aigua,
ve per darrere... ¡i me pega
cada pessic!
RAMONET. *[Apart]* ¡Com s'esmarra [14]!
¡Rejudes i quin agüelo!
CARMELETA. A lo millor, dalt s'amaga,
¡i em dóna uns sustos...!
RAMONET. *[Apart]* ¡So pillo!
¡Pues s'ha fet poc tarambana!
MARCEL·LINA. Casa't prompte en ell i creu-me:
la ocasión la pintan calva.
No si ell està arriscat [15];
sobretot té qüens, i encara,
a pesar dels anys, ja veus,
a lo millor s'enjuassa
com un monyicot.
RAMONET. *[Apart]* ¡Quan dic
que esta agüela té una cama
ací i un[a] atra en l'infern!
¡Jo em pense que l'ofegava!
MARCEL·LINA. Un viudo de quatre dones,
i tu, joveneta guapa;
tot el conreo del món
vas a tindre.
CARMELETA. Abans dubtava,

però...

MARCEL·LINA. ¡Si és la teua sort!

CARMELETA. La pobrea m'acovarda.

MARCEL·LINA. Hui que tot està tan mal [16]
i és raro l'home que guanya... 120
Pregunta-li-hu a Ramon
i veges lo que treballa
per a traure cinc quinzets.

RAMONET. *[Apart]* ¡Ja estan atra volta en dansa
els cinc quinzets!

MARCEL·LINA. Conque, una 125
per tres i a la màrfega
com se sol dir [17].

CARMELETA. Té raó;
quan més prompte...

MARCEL·LINA. A *rajatablas.*
Li tinc por a la Figuera;
és un dimoni!

RAMONET. *[Apart]* No tarda 130
mig quart en saber-ho. *[Alt]* Vaig
ahí a l'hostal de la Carda [17]
a portar este sombrero.
Diga-li-hu al mestre.

Vase por el foro, llevándose un sombrero.

CARMELETA. Vaja.

Óyese toser al Señor Casiano.

MARCEL·LINA. Ja pareix que l'oixca. Ell és. 135

CARMELETA. ¡Jesús! Eixa tos el mata.

ESCENA III

Dichos y Casiano por el foro.

CASIANO. ¡Com s'ha despertat el fred!
Els dits anem a xuplar-se.

MARCEL·LINA. ¡Alabat siga el Sinyor!
¡Eixir vosté en este oratge! 140

CASIANO. Jo sóc valent, i ademés
com hui predicava el pare
Bertomeu... Penja'm la capa. *A Carmela.*

CARMELETA. Después, pose's les sabates
peludes: du els borseguins [19] 145
plens de fang.
CASIANO. ¡Hi han unes gatxes [20]!
Eixe tros de Malaenes [21]...
MARCEL·LINA. Fill, no hi ha cristians que el passen.
CASIANO. ¡Atxís...! Ja m'he [g] constipat. *Estornudando.*
MARCEL·LINA. ¡Jesuset!
CASIANO. ¡Dios se lo pague! 150
CARMELETA. ¡No me vol creure! Li he [g] dit
que es posara l'elàstic [22]... [d]
CASIANO. Tens raó.
MARCEL·LINA. ¿Veu com el cuida?
CARMELETA. ¡Ja està tossint! ¡Mal viatge!
CASIANO. Però filla, si és destil·lo [23] 155
que me cau.
MARCEL·LINA. L'ixen les llàgrimes.
Prenga un polvo [24].
CASIANO. ¿Els calsonsillos
de baieta, els apanyares?
¡Tinc en lo copró [25] estos dies
un dolor...!
MARCEL·LINA. Això és reumàtic. [d] 160
No faça cas, jo estic hui
que a penes puc adreçar-me [26].
CARMELETA. Hasta una pell de conill
li cusc per a resguardar-li [d]
el pit.
MARCEL·LINA. ¡No té preu la xica! 165
CASIANO. ¡Açò val molt!
CARMELETA. ¡No he [g] de valdre!
MARCEL·LINA. Eu, vosté tindrà desmai.
¿No li traus el xocolate?
CARMELETA. Ja el tinc fet. Vaig a calfar-lo.

Vase [por la] puerta derecha.

CASIANO. Fes-li'n, que ta tia el taste. 170
MARCEL·LINA. Jo el prenc en l'aiguaeria [27]
de la Forca [h].
CASIANO. ¡Casi, casi...! [d]

ESCENA IV

Dichos menos Carmeleta.

MARCEL·LINA. ¡Si sabera per la xica
com estic entre uns i atres!
CASIANO. ¿I això?
MARCEL·LINA. Són tio, el macip[28] 175
no para d'atormentar-me.
Vol que per tot i per tot,
en casa el paborde[29] Nácher
la fique a servir.
CASIANO. ¿Què em conta?
MARCEL·LINA. ¡No més!
CASIANO. ¡Animetes santes! 180
¿Tan mal se troba en ma casa?
MARCEL·LINA. En efecte...
CASIANO. Millor tracte
del que li done...
MARCEL·LINA. Ja hu sé.
CASIANO. Deixant a banda el salari,[d]
en dos mesos que la tinc 185
jo no he[g] fet més que comprar-li[d]
hui un mantó, demà uns pendientes...
MARCEL·LINA. ¡Què sap vosté lo que parlen!
¡Si l'haguera vista abans
plorar...!
CASIANO. ¡Plorar!
MARCEL·LINA. Desenganye's; 190
un viudo i una fadrina
viure junts i solitaris...[d]
Vaja vosté a tapar boques.
CASIANO. Marcel·lina, puc jurar-li...[d]
MARCEL·LINA. Amigo, eixa so Ramona... 195
CASIANO. No me la nomene; ¡calle!
MARCEL·LINA. Li lleva una mà de pell
a ma filla[30], que és un àngel.
CASIANO. Com ací fea els mandaos
i m'havia pres un aire... 200
MARCEL·LINA. I lo que son tio diu:
acabant, ¿en qui la cases?
CASIANO. ¡Jesús! ¡I és capaç de traure-la!
MARCEL·LINA. Ya se ve: quan més temps passe...
CASIANO. Jo... ¡Vosté sap quin treball 205
haver-ne soterrat quatre...!
MARCEL·LINA. Mire, en los juïns de Déu

ningú del món pot ficar-se.
CASIANO. ¿Creu vosté que Carmeleta...?
Jo tinc por de dir-li...
MARCEL·LINA. Acabe. 210
CASIANO. Si Carmeleta em volguera,
en seguida se casàvem.
MARCEL·LINA. ¡Beneït! ¡No vol que el vullga
i li caien les llàgrimes
quan ha sabut que son tio 215
d'ací la volia traure!
CASIANO. ¿De veres?
MARCEL·LINA. ¡Vaja, guilopo[31]!
¡Que encara sap conquistar-les!
CASIANO. Es que estic prou arriscat[32];
prou pito[33].
MARCEL·LINA. Si està més àgil...[d] 220
CASIANO. Conque eixa henxissera[i] meua...
MARCEL·LINA. ¡Què vol! El rose i el tracte...
CASIANO. Una cosa li encarregue:
que no s'entere ni sàpien,
sobretot la so Ramona... 225
MARCEL·LINA. No em diga res; els diables
té en lo cos!
CASIANO. Al xoricero
d'allí enfront li ha dit: «si es casen,
de la senserrá que els faig[j]
té que parlar el diari. 230
MARCEL·LINA. ¡Culebrona[34]!
CASIANO. ¡Hasta baietes
en la porta vol clavar-me[35]!
Per sa culpa, els llanterners,
que són capaç de burlar-se[36]...
m'han tret l'«Agüelo picores». 235
MARCEL·LINA. Diga-li-hu vosté a l'alcalde[37].
CASIANO. ¡Jesús! ¿A eixe flamaçó[38]?
Encà voldria tancar-me
perquè sóc esclau del Cristo
del Buen Asierto, i cofrare 240
de la Pastora[39], i tenia
allí fora eixe retaule, *Señalando al de la puerta.*
diu que jo sóc un facciós[40]
i sempre està regirant-me
la casa, mal enemic. 245
Un gos que en lo barrio lladre
ja es pensa que ha entrat Cabrera[41]
i el tenim en les Estaques[42].
MARCEL·LINA. *[Apart]* Este és un poquet carcunda.

ESCENA V

Dichos, Ramón por el foro y Carmeleta por la puerta derecha, trayendo el chocolate, que dejará encima de la mesita.

RAMONET. Hui no ha vengut l'ordinari[d] 250
de Torrent.
CASIANO. ¡Fa un temps tan mal!
En tocar les huit t'allargues.

Poniéndose [Ramón] a trabajar detrás del tablero y sacando una plancha por la puerta de la derecha.

RAMONET. *[Apart]* Ja hu sap tot la so Ramona.
CARMELETA. Ací els trac el xocolate.
CASIANO. Vine, escolta.
CARMELETA. ¿Què li passa? 255
CASIANO. ¿Conque en secret estos dies,
pimpollito meu, paties
per no abandonar ma casa?
CARMELETA. ¿Vosté li ha dit...? *A Marcel·lina.*
MARCEL·LINA. Pe'a que sàpia
que tu l'estimes de veres. 260
De casa la so Seràpia
ben contenta te n'ixqueres,
però d'ací...
CASIANO. ¡Tal fortuna!
RAMONET. *[Apart]* ¡Eixa agüela arma unes trames!
CARMELETA. Als amos sempre els pren una 265
més voluntat que a les ames.
RAMONET. *[Apart]* ¡Quina penyora!
CARMELETA. *[Apart]* Renega *Per Ramonet.*
que bé m'has donat motiu.
MARCEL·LINA. ¡Quant senzillament hu diu!
RAMONET. *[Apart]* ¡De senzilla se'n doblega! 270
CASIANO. Enxisera, el cor s'inflama
i s'abrasa en lo meu pit.
RAMONET. *[Apart]* ¡Eixe agüelo escarransit
vol que li trenque una cama!
CASIANO. Presiosísimo lusero, 275
en ta tia m'he[g] explicat,
i com estic emprendat

d'eixe cos saragatero[43],
si este halago temerari
carinyosa no condemnes, 280
voràs el sinyor Vicari
quan prompte nos trau de penes.

MARCEL·LINA. ¿Què et pareix?

CASIANO. *[Apart]* ¡Com jo l'atrape...!

MARCEL·LINA. Respon-li al sinyor Casiano;
ja veus tu...

RAMONET. *[Apart]* ¡Dios soberano! 285
¡Pues ells hu porten a escape!

CARMELETA. Jo el vullc, però atra persona
sé que no l'olvida mai,
i p'a estar sempre en un ai...

MARCEL·LINA. Hu diu per la so Ramona. 290

CASIANO. ¡Jesús! ¡En tots els guisaos
m'han de traure a eixa bagassa[44]!
¡En quin[a] hora entrà en ma casa
ni vingué a fer els mandaos!

MARCEL·LINA. Filla, anem, no l'agonies. 295
¿I vosté se desespera?
¿No veu que la sicatera
lo que té són gelosies?

RAMONET. *[Apart]* ¡Recristina i com l'enganxa!

Dando un golpe sobre el mostrador.

CASIANO. ¿Això què dimonis és? 300

CARMELETA. *[Apart]* T'he[g] de fer patir...

RAMONET. No res;
que m'he[g] cremat en la planxa.

MARCEL·LINA. Ja vorà en fer-los el nuc...

CASIANO. ¡La bava me cau!

CARMELETA. *[Apart]* ¡Arruixa![45]

RAMONET. *[Apart]* ¡Si tinguera ací un trabuc 305
li fea foc a eixa bruixa!

CARMELETA. ¿Però és que volen vostés
que se gele?

Per el xocolate[k].

MARCEL·LINA. Tens raó.

CASIANO. En esta conversació,
¡qui se'n recorda de res! *Acercándose a la mesa.* 310
¡Si em pareix un impossible
ser meua esta prenda fina!

MARCEL·LINA. ¿I p'a quan hu determina?

CASIANO. Oi, lo més prompte possible.

Te duré a la iglésia en cotxe. 315

CARMELETA. Anem, prenga...

Indicant el xocolate[k].

CASIANO. ¡Regitana!
¡Cuándo será aquella noche
y aquella felís mañana!

RAMONET. *[Apart]* ¡Cristo! ¡Mereix un sanserro!
P'a presenciar estes coses, 320
i si és de bé atres més grosses...
que llogue un home de ferro.
Mes vorà eixe carcamal
com l'encenc jo fent el sóca.
[Alt] Mestre, mangue[46] se les toca; 325
busque's un atre oficial.

CASIANO. ¿Què t'ha agarrat, Lucifer?

CARMELETA. *[Apart]* Ja està rabiant.

CASIANO. ¿Què te passa?

RAMONET. Res, que el vullc a vosté massa.

CASIANO. No comprenc eixe voler. 330

RAMONET. P'a rompre demà en un plor...

CASIANO. ¿Tu?

RAMONET. ¿Vosté no es va a casar?
Pues mestre, jo no tinc cor
p'a vore llàstimes, clar.
Un home que ja no pot 335
en la bul·la[47]... Desenganye's,
al ficar-se en eixe trot
si cau se trenca les banyes.
Entre recels i cu-cucs[48]
s'ha de vore en aigua al coll; 340
vosté ja està massa moll
pe'a ficar-se en eixos bucs[49].

CASIANO. ¡Este pillo me maltrata[l]!

RAMONET. Vosté s'ha envalentonat
i puga ser que al remat 345
l'ixca el tir per la culata.

CASIANO. ¡Luzbel!

MARCEL·LINA. ¡Quines profecies!

CASIANO. ¡Vés-te'n!

RAMONET. Adiós. Com se case,
mestre, requiescat in pace:
no dura vosté huit dies. 350

Vase [por el] foro.

ESCENA VI

Dichos, menos Ramón.

CASIANO. ¡El dimoni me s'emporta!
CARMELETA. Deixe'l...
MARCEL·LINA. No prenga pesar...
CARMELETA. *[Apart]* D'ací a un rato el veig tornar...
CASIANO. ¡Si entra més per eixa porta...!
¡Dir que jo estic moll, tunante! 355
MARCEL·LINA. A no estar loco...
CARMELETA. ¡Jesús!
En quant repoca substància...
CASIANO. ¿Què li importa a ell ni a ningú
que jo me case o me penge,
o me dispare un trabuc? 360
MARCEL·LINA. Fes-li aigua en vi [50].
CASIANO. No, sinyora.
CARMELETA. Sossegue's.
MARCEL·LINA. L'ix el tramús [51]. *Señalando los labios.*
CASIANO. Els llanterners a estes hores
ja hu saben, ¡i haurà un bum bum...!
Hasta en la xoriceria, 365
que sempre es troben a punt.
MARCEL·LINA. ¿A vosté que li se'n dóna?
CASIANO. ¿A mi? Jo sóc tan tossut,
que quan més parlen, millor;
més prompte es casem. No puc 370
llevar-m'heu del cap: ¡Guilopo!
¡Dir que jo estic moll...!
MARCEL·LINA. *[Apart]* ¡Tu, tut...!
CASIANO. Tampoc no seria estrany
que et volguera eixe gandul.
CARMELETA. Algo me digué...
MARCEL·LINA. ¡Ai, bavós! 375
CASIANO. ¡Un[a] atra desinquetut!
CARMELETA. Vaig a traure-los la conca [52]
si se n'ha passat el tuf.

Vase por la derecha y luego sale con el brasero.

MARCEL·LINA. Ben satisfet pot estar
per eixa banda.
CASIANO. El dilluns 380

porte els papers a la iglésia,
i tres[53] en un dia...

MARCEL·LINA. Just;
quan més prompte, manco enderdos.

CARMELETA. ¡Quin foc tan hermós els duc!

Colocando el brasero en el hueco de la tarima.

MARCEL·LINA. I que no ve mal.

CASIANO. Acoste's 385
i calfe's.

MARCEL·LINA. Ja dóna gust...

CASIANO. D'ací un rato, ans que vosté
se'n vaja, passarem[54] junts
el rosari, i acabant,
en tota pau i quietud 390
soparem jo i Carmeleta.
¿Vosté...?

MARCEL·LINA. Jo no tinc costum...

CASIANO. Después me calfa ella el llit...

MARCEL·LINA. Crema-li espígol.

CASIANO. I en punt
de les nou...

MARCEL·LINA. A fer noneta. 395

CASIANO. A soletes com un junc
me quede allí en lo meu quarto,
i passe uns desvelos i uns...
Anit jo vaig cridar[55]
pe'a que m'encengueres llum. 400

CARMELETA. A mi, en la primera sonà[56]
no em desperta ni un obús.
¿Estava mal?

CASIANO. Ja fa temps...

CARMELETA. ¿De la migranya o els fums[57]?

CASIANO. D'eixes picors tan contínues 405
i eixos agobios.

CARMELETA. ¡Jesús!
[Apart] No de bades li han tret «*picores*».

CASIANO. Com ara estic més robust...

CARMELETA. ¡En tanta civà de perla[58]
i xicòries que li bullc...! 410

MARCEL·LINA. *[Apart]* ¡Este agüelo és un coet...[59]!
Me s'antoixa el meu difunt.

CASIANO. Serafí, encà com se'n passen
quatre dies en un buf.

CARMELETA. Tia, ¿que vosté s'adorm? 415
MARCEL·LINA. Me se tancaven els ulls.

ESCENA VII

Dichos y la So Ramona por el foro.

SO RAMONA. Muy buenas: ací estic jo.
CASIANO. *[Apart]* ¡Santo Cristo!
MARCEL·LINA. *[Apart]* ¡La Figuera!
CASIANO. Eixos plats, entra-los dins. *A Carmeleta.*
MARCEL·LINA. *[Apart]* ¡Quina cara de xineta[60]! 420
CARMELETA. *[A Marcel·lina]* Tia, vosté quieto el pico:
per Déu, no moguen faena.

Vase llevándose los platos.

SO RAMONA. *[Apart]* M'alegre que ací la tia
s'encontre. *[Alt]* En llicència meua.

Tomando silla y sentándose al brasero.

MARCEL·LINA. *[Apart]* ¡Xa, quin descaro!
SO RAMONA. *[Apart]* ¿També 425
li fan xocolate? ¡Llèpola!
No debaes: li caurà el rabo.
CASIANO. *[Apart]* Si estar [a]^{m} cent llegües poguera...
SO RAMONA. Eu, vosté pareix que al vore'm *A Casiano.*
s'haja quedat fet de pedra. 430
CASIANO. Estava ací endormiscant-me
quan ha entrat, i la sorpresa...

Pausa.

SO RAMONA. Ya se ve... ¿I això, tan flac?
CASIANO. ¿Jo?
SO RAMONA. ¡Si pareix la canyeta
de la doctrina[61]!
CASIANO. Pues mire, 435
estic més fort que una penya.
SO RAMONA. No sé lo que me s'antoixa.
CASIANO. Hu farà la vista seua.

Pausa.

SO RAMONA. ¿Això és pedaç lo que porta
en lo genoll?
CASIANO. Genollera. 440
SO RAMONA. En quin dissimulo... Acoste's.

Pasándole la mano por la rodilla.

MARCEL·LINA. *[Apart]* ¡Jo em desfaig[n]!
SO RAMONA. ¿En la jaqueta
vosté no ha vist que li falten
tres botons?
CASIANO. Com és la vella...
[Apart] ¿Si haurà vengut a passar-me 445
revista de ropa y prendas?[62]
SO RAMONA. ¡Quién te ha visto y quién te ve!
MARCEL·LINA. *[Apart]* ¡Ai! ¡Si fóra un sou la pena...!
CASIANO. ¿No sap que sóc jo un Adam?[63]
SO RAMONA. ¡Oi! Mire, d'Adam i Eva 450
hi ha un Misteri[64]; per supost
també jua una culebra[65].
MARCEL·LINA. *[Apart]* ¡Sinyor, més de tu digueren!
CASIANO. *[Apart]* ¡Quines xarraes, mare meua!
SO RAMONA. ¿Hui és dissabte?
CASIANO. ¿Per què hu diu? 455
SO RAMONA. Perquè m'agrà la limpiesa.
¡Jesús, com està la casa!
¡Pareix una lleonera!
MARCEL·LINA. Ja que vosté té bons quartos, *Levantándose.*
¿per què no ve i la neteja? 460
SO RAMONA. Això, el mossot[66]; el mossot
té obligació.
CASIANO. ¡Santa Tecla!
MARCEL·LINA. Ascolte, si hui és mossot...
prompte...
SO RAMONA. No es xafe la llengua.
MARCEL·LINA. ...Serà un[a] atra cosa.
CASIANO. ¡Adiós! 465
SO RAMONA. ¡Ha, ha, hai! ¡A la goleta[67],
so mama[68]! ¿Vosté se fia
d'este home? ¡No tinga pressa!
Que diga en certa ocasió,
quan jo els mondongos[69] li fea... 470
CASIANO. ¡Es mentira, enredraora!
SO RAMONA. ¿Mentira? ¡So mala pècora!

Cogiéndole de un brazo y llevándole a un lado.

En lo rebost de la cuina,
quan jo trenquí la gerreta
del frito [70], ¿què me diguè? 475
¿Què me digué, tio llenya?

CASIANO. ¡No me'n recorde de res!

SO RAMONA. Jo sí, i al peu de la lletra:
paraula de casament
me donà.

CASIANO. ¡Gall de garbera [71]! 480
¡D'ouir-la em salten els polsos!
¡Ja tinc la migranya!

MARCEL·LINA. ¡Deixe-la!
Vaja-se'n dalt.

SO RAMONA. No se'n vaja.

ESCENA VIII

Dichos y Carmela por la derecha, y después Ramón por el foro.

CARMELETA. Sinyor, ¡quina escama és esta!

CASIANO. ¡Solte'm!

MARCEL·LINA. ¡Solte'l!

CASIANO. ¡So Ramona, 485
ja que vosté em desespera,
mire: me case, me case
i me case! ¡Ara, rebenta!
Els papers té ja el vicari.

SO RAMONA. ¿Sí? Pos per esta, per esta *Poniendo en cruz el* 490
i per esta, en set setmanes *índice y el pulgar.*
els ulls vosté no els apega!
¿Vosté la veu? ¡Ara, mui-te! *Besando la cruz.*

CASIANO. ¡Calle, fiera més que fiera!

SO RAMONA. ¡Guilopo! ¡Agüelo picores! 495

CASIANO. ¡Picores! ¡La sang m'ofega!

MARCEL·LINA. ¡Afluixe's!

CARMELETA. ¡Passe dins prompte!

¡Va tremolant-se! *Llevándoselo por la derecha.*

CASIANO. ¡Tinc febra!

Desapareciendo con Carmela.

RAMONET. Jo abans no cobrí... *Entrando.*

MARCEL·LINA. ¡Es capaç

que es quede en la pataleta! 500
¡Mata hòmens! ¡Mata hòmens!

SO RAMONA. ¡Mala vella! ¡Mala vella!

MARCEL·LINA. Vaja-se'n.

SO RAMONA. Quan jo li arranque
el poc monyo que li queda...

MARCEL·LINA. No tindrà eixe gust.

SO RAMONA. ¿Vol vore-hu? 505

Al avanzar Ramona, Marcel·lina retrocederá hasta la puerta [de la] derecha, de donde sacará una escoba, dejándola sobre la pared, y desaparecerá cerrando la puerta de un golpe. Este juego, con mucha rapidez.

MARCEL·LINA. Tinga, desfogue's en eixa.

SO RAMONA. ¡Ah, la molt traïdora...!

RAMONET. ¡Cristo!
¡Què seria està la granera!

SO RAMONA. ¡Xa, quina acció!

RAMONET. Mire, allargue's:
ahí darrere, en la placeta, 510
l'esperen. Ja està tot fet.

SO RAMONA. ¿De veres?

RAMONET. Tot s'ha buscat.

SO RAMONA. Esta nit en lo Mercat,
s'ha de moure un canyaret.

Vase [Ramona por el] foro.

ESCENA IX

Ramón.

RAMONET. ¡Eixe agüelo està borratxo! 515
Però ella... ¡Divino sielo!
¡Ma que és menester pitacho[72]
p'a casar-se en eixe agüelo!
¡Permita Déu, sicatera,
pues tant m'apura vosté...! 520
Xec, ¿açò és que jo també
me desfogue en la granera?

ESCENA X

Ramonet, y Carmela por la derecha.

CARMELETA. No tingué el llanç conseqüència.
[Apart] ¿Què tal? El que es despedí...
RAMONET. Vinc... perquè abans no cobrí. 525
CARMELETA. *[Apart]* Véns a demanar clemència.
RAMONET. *[Apart]* Pendre-hu a risa és millor.
[Alt] I de pas que els qüens m'abona,
dir-li: «siga enhorabona»
a vosté i al seu sinyor. 530
CARMELETA. Per més que els budells li ratlle,
hu serà.
RAMONET. M'importa un pito:
dóna, si jo estic que balle.
[Apart] ¡Però és el ball de Sant Vito!
CARMELETA. A la llegua se divisa 535
mirant la cara que posa.
RAMONET. ¿Vols que te diga una cosa?
Que em dones llàstima i risa.
¡Tonta, més que tonta!
CARMELETA. ¿Jo tonta? Molt sàvia, 540
¿Agüelo en pessetes?
¡Pues és mala ganga!
RAMONET. ¿Quin goig poden fer-te
mil duros de plata
quan, sinse peluca, 545
li veges la calba
i es queixe del reuma
i arrastre la cama?
¿I tu, no desmaies?
¿I no t'acovarda 550
pensar que eixes roses,
si un bes te demana,
les mustie el polvillo
que el nas li mascara [73]?
¡Quines nits t'aguarden! 555
CARMELETA. ¡Dormiré poc blana!
RAMONET. Si es queixa del flato,
si la tos li agarra,
segur que no apegues
els ulls hasta l'alba. 560
CARMELETA. Per molt que amotines...
RAMONET. Vés, que em dones llàstima.

CARMELETA. I tu em dones risa;
cascú[o] se la calça...
RAMONET. Pues de risa parles, 565
¡no te digo nada!
¡Mà que serà quadro
quan ixcau de casa
vore't en l'agüelo!
CARMELETA. ¡Que em durà poc *maja*! 570
En vestit de seda,
mantellina blanca,
collar i tembleques[74]...
palmito de nàcar,
sabates en traves[75]... 575
RAMONET. I l'agüelo... ¡alça!
Al tòs el sombrero,
caent-li la capa,
i ringo rin rango
arrastrant la pata... 580
¡Si hasta en les milotxes
copiaran l'estampa![76]
CARMELETA. La teua pintura
a mi no m'esqualla[77].
RAMONET. Santa Pola, el cego, 585
el que en la guitarra
ací en les Estaques[78]
canta la Colasa,
us[p] traurà un col·loqui
te faran un auca[79]; 590
¡l'assumpt i la risa
sereu d'una falla!
¿Encà no tremoles?
CARMELETA. A mi res m'espanta.
RAMONET. ¡Tens més pit que el Gato! 595
¡Més tripes... més ànima...!
Però t'assegure,
ja que no t'alarma
ni la tos ni el reuma,
ni el flato i la calba, 600
que abans que a la iglésia
vages en tartana,
t'has de quedar sorda,
t'han de tornar gàbia
quaranta senserros 605
en mig d'eixa plaça.

Vase precipitadamente por el foro.

CARMELETA. ¡Quin desespero! Atra volta
s'atinarà en lo que parla:
per esta mereix perdó,
que ha patit el pobre massa. 610
Quan ell torne... Entrem la conca.
¡Jo no me gite hasta que sàpia
si eixos dimonis...! Tremole
que esta nit l'armen encara.

Vase por la derecha llevándose el brasero.

MUTACIÓN[80]

Calle corta[81].

ESCENA XI

La So Ramona, Tofolet y varios de los que forman la comitiva de la cencerrada por la derecha; luego, por el mismo lado Ramonet.

SO RAMONA. Tu, vés-te'n a casa Quico 615
el llanterner, en seguida,
i digues-li que te done...
TOFOLET. Ja hu tinc: tal volta ell se'n vinga.
SO RAMONA. ¿Marianet el datilero,
ja hu sap?
TOFOLET. A la sucreria 620
se n'anava per les atxes.
SO RAMONA. Aviseu a la so Xima,
la torratera[82].
TOFOLET. A estes hores
ja està ideant... eixa es pirra
per les senserraes.
SO RAMONA. ¿I Còrdulo, 625
el de la pentineria[83]?
TOFOLET. Ramonet s'ha encarregat.
SO RAMONA. ¡Serem una comitiva...!
TOFOLET. ¿I d'a on eixim?
SO RAMONA. De ma casa.
TOFOLET. ¿Quina hora és ja?
SO RAMONA. Deu i mitja; 630

i en punt d'onze...
RAMONET. ¡Ací estic jo! *[Por la] derecha.*
¡La cosa no du malíccia[9]...!
SO RAMONA. ¡Condemnat! ¿Ahí baix què portes?
RAMONET. No res, una nyinyeria...

Sacando de debajo de la capa una matraca descomunal.

¡Mireu quin[a] arma de foc!
SO RAMONA. ¡Vaja un instrument!
TOFOLET. ¡Reguitza!
RAMONET. Si este et poses a tocar-lo
al cap de la Bolseria,
¿saps el roïdo a on aplega?
TOFOLET. ¡Oi! Lo manco...
RAMONET. A la Petxina[84].
SO RAMONA. ¿Com l'has de rodar tu a soles?
RAMONET. M'ajudarà Llonganissa.
SO RAMONA. ¡Sou el dimoni!
RAMONET. ¿I vosté,
que és el cap de la quadrilla?
Però anem-se'n a sa casa:
d'ací a mig quart se retira
el guitarrer.
SO RAMONA. ¿Qui? ¿L'Alcalde?
RAMONET. Enfront de la Companyia
l'he[8] trobat; hui va de ronda,
i si nos veu, en seguida
voldrà fer i conteser...
SO RAMONA. En lo barrio, una formiga
que es moga, ja està ell en mig.
Des de que tinguí la rinya
en sa muller, que no puc
tragar-lo.
TOFOLET. Per allí es guipa.
SO RAMONA. Toqueu.
RAMONET. En tal de renyir,
esta dona renyiria
hasta en la Moma[85]. Xe, Tòfol,
¿tu dus aquella botzina?

Vanse todos [por la] izquierda.

ESCENA XII

El Alcalde, un Individuo de la Ronda, y el Sereno 1.°; y luego el 2.° por la derecha.

ALCALDE. Tranquil·litat hi ha en lo barrio.
INDIVIDUO. No ham encontrat esta nit
ni un borratxo; ¿li pareix
que se n'anem a dormir?
ALCALDE. Des de que jo sóc Alcalde, 665
com no pare i sempre estic
ojo alerta...
INDIVIDUO. *[Apart]* Al que li toca
de ronda, se divertix.
ALCALDE. Tinc jo una satisfacció
en que diguen els veïns: 670
«ara que l'Alcalde ronda,
nosatros estem dormint
tranquilos, baix la custòdia...»
INDIVIDUO. *[Apart]* ¡Si dormen, com hu han de dir!
ALCALDE. Val molt una autoritat 675
que en lo seu deure cumplix.
INDIVIDUO. ¿Ja seran cap a les onze?
ALCALDE. No deuen tardar. ¡Si a mi
me feren jutge polític...!
SERENO 1.° ¡Si a mi em feren alguacil...! 680
ALCALDE. ¡Quin mando tan paternal!
INDIVIDUO. Què, ¿se n'anem a dormir?
SERENO 2.° ¡Sinyor Alcalde! *Por la izquierda.*
ALCALDE. ¿Què passa?
SERENO 2.° Per lo carrer de Sant Gil [86]
va molta gent...
ALCALDE. ¡A estes hores! 685
SERENO 2.° En grupos de quatre i cinc,
i pareix que baix la capa
duguen armes.
INDIVIDUO. ¡Sant Jogim!
ALCALDE. Desperte al segon Alcalde
mentres jo me dirigixc... 690
I toque el pito; i avise...
Voldran moure algun motí.
Anem nosatros a escape...
INDIVIDUO. ¡Jo tinc prunyons en los dits
dels peus! ¡Pos a eixe sereno 695
no li pegava jo un tir!

Vanse por la izquierda.

MUTACIÓN

La plaza del Mercado. A la izquierda, casa de Casiano; en el balcón de éste aparecerá Carmela.

ESCENA XIII

Carmela al balcón.

[CARMELA.] No es veu ningú. Deu ser tard:
s'apaguen els reverberos
i ma tia es despedí
fa ja dos hores lo menos. 700
Per esta nit me s'antoixa
que haurà silenci. L'agüelo
s'ha gitat en una escama...
Des del quarto, ¡mal veneno!,
m'ha preguntat trenta voltes 705
si cantaven ja els serenos.
¡Eu!, pareix que oixca un rumor
com si tocaren un cuerno...
¡Al bordell! ¡Allò són atxes!
¡Ja estan ahí, santos sielos! 710

Desaparece precipitadamente.

ESCENA XIV

La comitiva de la cencerrada apareciendo por el foro; abrirán la marcha de aquélla dos comparsas disfrazados con el traje característico que llevan los dementes del Hospital, llamado vulgarmente traje de loco, llevando dos pendones en los que se verán pintadas algunas caricaturas; seguirán otros, llevando al extremo de un palo un farol de papel; otros, arrastrando por el suelo regaderas viejas; otros, tocando bocinas, matracas, cuernos, cencerros, etc.; ocho comparsas vestidos de arlequín, lle-

vando hachas de viento [87] *encendidas. Entre el tabalet y la dulzaina irá Ramonet, la So Ramona, Tofolet y acompañamiento de ambos sexos. El dulzainero tocará los conocidos aires de* Ursula qué estás haciendo, Tocan a fuego, *etc. La procesión, después de dar una vuelta por la escena, se colocará enfrente de la casa de Casiano; Ramonet y la So Ramona, acompañados del tabalet y dulzaina, cantarán las siguientes canciones.*

RAMONET. ¡Vinguen les albaes, Pastrana!
TOFOLET. Que alce bambolla, Ramon.
RAMONET. Deixa-lo, que si nos ou...
SO RAMONA. ¡...Pegarà del llit un bot!
RAMONET. *(Cantando)* Pot ser que algun parroquià, si te
cases en Carmela, li coste poc el
sombrero, i manco la sombrerera. 715
SO RAMONA. *[Id.]* De la processó del Corpus
fareu un quadro complet, prop de
l'Hermosa Cudit l'agüelo del Colomet [88]. 720
RAMONET. *([Id. i] señalando a la choricería de enfrente)*
Mira en la xoriceria
quins xoriços hi ha en lo techo;
pues tu estaràs a pa i aigua, 725
i per la nit abaetxo. [89] r

A la conclusión de cada copla se oirà un ruido infernal de cencerros y matracas.

ESCENA XV

Dichos y Casiano al balcón; y luego el Alcalde y ronda, por el foro.

CASIANO. ¡Tunantes, més que tunantes!
Com hi haja justícia i llei...!
RAMONET. ¡Que es constipa, so Casiano!
CASIANO. ¡En San[t] Arcís [90] dormireu! 730

Retirándose del balcón.

ALCALDE. ¡Alto ahí a l'Autoritat!
SO RAMONA. ¡Ja està enmig el guitarrer!
ALCALDE. ¡Quin laberinto! ¡Qué escándalo!
¡Armar este canyaret!
Poner en constelasión 735
el barrio... ¡Por vida de...!
Preturbar...
RAMONET. *[Apart]* A que s'enredra...
ALCALDE. El sosiego, i... cavallers,
¿qui és ací el cap de la dansa?
SO RAMONA. Una crià de vosté[s]. 740
ALCALDE. ¡Ah, bandera[91]!
CASIANO. So Martí, *Por la izquierda.*
faça vosté un escarment.
ALCALDE. ¡Sempre en tots els rebumboris
ha d'anar davant!
SO RAMONA. ¿I què?
CASIANO. Después que han fet el burruig[92] 745
d'un modo que no s'explica,
m'han asustat a la xica
i se'n vol anar.
RAMONET. *[Apart]* ¡Ja fuig!
CASIANO. Li han dit que ací es moriria
de fam, i com cosa certa 750
que les hores passaria
al balcó, en la boca uberta
mirant la xoriceria.
¿Li pareix, ¡válgame Dios!,
que açò no clama vengança 755
quan ella sap que una pansa[93]
que jo tinga és per als dos?
Lloc han donat a un percanç,
i el que aixina m'atropella...
Per lo manco a esta parella *Por Ramona y Ramonet.* 760
tànque-la vosté en Serrans[94].
SO RAMONA. Oixca...
ALCALDE. ¡Mutis! El que insulta
d'este modo a un siudadano...
RAMONET. Atenga...
ALCALDE. Tot és en vano:
us[p] baldaré en una multa... 765
CASIANO. So Martí, com no els escalde...
ALCALDE. I van dos voltes: ací
no me diuen so[95] Martí. *A Casiano.*
RAMONET. ¡Respecte al sinyor Alcalde!

I parle-li vosté en més... 770
ALCALDE. Té raó.
CASIANO. ¡Si no mirara!
Tu vols llavar-li la cara...
ALCALDE. A mi ningú em llava res.
RAMONET. Vosté que és home de c[i]ència
i de llei.
ALCALDE. Sí sinyor.
CASIANO. *[Apart]* Guapo, 775
a unflar-se va com un sapo
en tota eixa reverència.
RAMONET. ¿No té per un desbarat
que vullga eixe pergamí
casar-se...?

ESCENA XVI

Dichos y Carmela por la izquierda, con un lío de ropa debajo del brazo.

CARMELETA. Però no en mi, 780
que els carrancs m'han asustat.
CASIANO. ¿I te'n vas?
CARMELETA. Només aixina[96].
CASIANO. ¡Mare meua, loco estic!
Quan te veja entrar ta tia...
CARMELETA. Ramonet, prou has patit. 785
RAMONET. ¡Lusero!
CARMELETA. Tots aquells dubtes
tingueren ja el seu castic[t].
CASIANO. ¡I se l'emporta[u] eixe lladre...!
¡Tanque-me-lo en San[t] Arcís!
¡Agarre-lo!
RAMONET. ¡Mestre, mestre! 790
ALCALDE. Home, tinga més juí.
CASIANO. ¡Me quede a soles, a soles!
SO RAMONA. ¡Bé hu mereix, desagraït!
CASIANO. ¡Ramona...! *[Apart]* ¡I encà està guapa!
[Alt] Me temptà el mal enemic... 795
SO RAMONA. *[Apart]* ¡L'heretaré, pobre agüelo!
[Alt] Ja li hagueren fet eixir
els cabells verds.
CASIANO. ¡*Ojalá*!
¡De ningun color ne tinc!
SO RAMONA. Vorà en quietud i conreo... 800

CASIANO. Se casarem.
SO RAMONA. *[Apart]* Ja hu logrí.
CASIANO. Ningú m'ha cuidat com ella;
ixcam-ne d'este patir.
SO RAMONA. Vosatros, si ara voleu,
l'obsequi fer-me-lo a mi, 805
vinga roïdo en seguida.
CASIANO. ¡Dimoni!
ALCALDE. No hu consentixc.
RAMONET. Sinyor Alcalde, volguera
hasta el carrer de Conills[97]
acompanyar a esta xica 810
en música.
ALCALDE. Concedit.
CASIANO. ¡En música se l'emporta!
SO RAMONA. Anem, calle i fique's dins.
RAMONET. Mestre, en més satisfacció
se n'aniríem d'ací 815
si vosté nos perdonara.
SO RAMONA. A eixa paraula, cumplix...
CASIANO. Tot per mi està perdonat,
a pesar de les albaes
que vosatros m'hau cantat, 820
si mereix quatre palmaes
La senserrà del Mercat.

FIN

NOTES TEXTUALS

[a] A *A*: *de la Libertad*.

[b] En les dues edicions figura en minúscules, com si es tractara de l'ofici, nosaltres transcrivim el mot amb majúscules, com a malnom.

[c] A *A* i *OC*, *s'indona*.

[d] Aquest vers trenca la rima de la tirada de romanç on es troba i és, a més, hipermètric.

[e] A *A* i *OC*, *d'esdara*.

[f] A *A* i *OC*, l'acotació es troba escrita així, mig en valencià i mig en castellà.

[g] A *A* i *OC*, *ha*, esmenen per evitar confusions.

[h] A *A* i *OC*, en minúscules, es tracta –però– del nom d'un local comercial, possiblement situat a la mateixa plaça del Mercat, on s'aixecava el cadafal per les execucions.

[i] A *A* i *OC*, *henchisera*.

[j] A *A* i *OC*, *fas*, esmenem per evitar confusions.

[k] A *A* i *OC*, aquesta acotació en valencià.

[l] Mantenim *maltrata* per no trencar la rima amb *culata*.

[m] A *A* i *OC*, manca aquesta preposició, sense dubte per no fer hipermètric el vers, el sentit, l'exigeix, però.

[n] A *A* i *OC*, desfàs, esmenem per evitar la confusió.

[o] A *A* i *OC*, *casc'hu*.

[p] A *A* i *OC*, *os*.

[q] A *A*, *malísia*, i a *OC*, *malixia*.

[r] A *A* i *OC*, i en nota a peu de pàgina, Escalante fa constar que «La letra de esta última canción pertenece al Sr. Faubel».

[s] Per mantenir la regularitat mètrica, cal llegir cri-à, d'acord amb la diftongació valenciana i no amb la castellana, que és la que empra regularment Escalante.

[t] Cal llegir com a agut el mot, per mantenir la rima.

[u] A *A* i *OC*, *se l'han porta*.

NOTES CRÍTIQUES

[1] *Ascensio Faubel*. Actor valencià *característic*. Es significatiu que Faubel, que fins aleshores no havia actuat a cap obra d'Escalante, li demane una per al seu benefici. Resulta palés, doncs, que el prestigi del dramaturg anava creixent i arribava més enllà del grup dels seus *incondicionals*, els actors Mora i Torromé, i l'actriu Amalia Mondéjar entre ells.

[2] Una de les branques del comerç que tenia tradicionalment la seua seu a la plaça i barri del Mercat era, precisament la de les gorres i barrets; a més de les que hi havien al carrer ac-

tualment existent de *La sombrerería*, entre la plaça de Lope de Vega i la de la Reina, al mateix Mercat no faltaven comerços, com els que encara es mantenen vora Sant Joan, entre el carrer de Llutxent i el de Sampedor.

[3] *Tindre llanços*. Expressió no enregistrada al *DCVB*, però que sembla construïda per contraposició a la castellana *tener pocos lances* (ser fàcil una cosa), i emprada en sentit irònic com a equivalent a *¡mira que és difícil!*

[4] *Pell de conill*. Es troba ben documentat el costum de protegir-se del fred amb pells de conills cosides que es posaven entre el cos i la samarreta; la calor que desprenien servia també per *coure* els refredats, com apareix a l'escena quarta de *¡Eh la veta!* de F. Hernández Casajuana.

[5] *Canvista*. Més correctament, *canviador*. Ací, òbviament, no farà tant referència als banquers com al *canviadors de menuts*, professionals que no sols proporcionaven *solt* sinó també, abans de la unificació dels diversos sistemes monetaris (que no va ser totalment efectiva fins entrada la dècada dels setanta, com es reflecteix a les obres del mateix Escalante), coneixien les equivalències entre les diverses monedes i les canviaven d'acord amb les necessitats dels qui anaven al Mercat.

[6] *Trench*. Nom d'un dels carrers més importants del Barri del Mercat valencià, que va de la Plaça de Lope de Vega a la del Mercat. Rep el seu nom d'un trencat que es va fer a la primitiva muralla medieval valenciana, de traçat musulmà, per tal de facilitar-hi la comunicació i el creixement de la ciutat.

[7] *Armar un canyaret*. Muntar un aldarull de considerables dimensions.

[8] *Mala pell*; tenir mala pell –com ser de la pell de Barrabàs o del dimoni–, equivaldria a ser mala persona.

[9] Expressió que significa que igual em fa dur la càrrega al coll com al muscle, és a dir: que tant se me'n dóna.

[10] *Marquesa del llibrell*. Expressió irònica, en el sentit que Carmela té fums de marquesa però és una criada, que ha de preocupar-se per les diferents peces de l'escurada, com ara el llibrell.

[11] *Agüela Poala*. Personatge popular que apareix a diversos poemes satírics. M. Sanchis Guarner recull un, molt conegut, obra de Josep F. Sanmartín i Aguirre, que du per títol «La delicà de Gandia». Vid. M. Sanchis Guarner: *Els inicis del teatre valencià modern* (València, Institut de Filologia Valenciana, 1980), pp. 195-198. Amb el títol de *L'agüela Poala*, Constantí Llombart i Ricard Cester estrenaren un sainet el 1882.

[12] *Pateta*. El dimoni, el qual és fàcilment reconeixible perquè té les pates de cabra.

[13] *Caldós*, emprat ací en el sent d'apegalós o que es troba molt moll, a causa de l'amor es suposa.

[14] *Esmarrar-se*. Amb el sentit obvi d'eixir-se'n del seu paper o del comportament raonable que el personatge hauria de tindre.

[15] *Arriscat*, emprat en el sentit de viu, temprat.

[16] *Qüens*: Vid. nota [21] a *En una orxateria...*

[17] Aquesta és una altra de les escasses frases que podem trobar al teatre d'Escalante on es fa referència a la situació quotidiana (vid. la introducció a *Fugint de les bombes*, com a obra excepcional en aquest sentit). Ací, la referència és òbvia: després de la crisi econòmica de 1866, els efectes de la qual van perllongar-se durant tot el sexenni de 1868-1874, i després igualment de l'alçament republicà de 1869 a la ciutat de València, que va afectar molt especialment el barri del Mercat on transcorre aquesta obra, ben bé es podia dir que les coses no anaven massa bé.

[18] *Una per tres...* Expressió no enregistrada al *DCVB*, però que deu de ser equivalent a *en un tres i no res*, de seguida, immediatament.

[19] *Hostal de la Carda*. Hostal que va existir fins fa pocs anys al carrer de la Carda, ben a prop del Mercat.

[20] *Borseguins*. Sabata alta fins el turmell o fins prop del genoll, cordada per davant amb cordons que passen per dins una sèrie d'ullets.

[21] *Gatxes*. Castellanisme, de *gachas*, nom que rep també el fang moll que hi ha sobre el terra (*DUE*).

[22] *Malaenes*. Convent fundat el 1317, i el nom del qual li ve perquè ací era on es recollien les dones de mala vida que es penedien. Com diu el Baró de Cruïlles, a la seua *Guía Urbana de Valencia* (t. I, pp. 364-365. València, 1876; reedició facsimilar a València, Llibreria París-València, 1979): «La puerta principal del convento y la de la iglesia daban a la plaza del Mercado [...] El edificio de las Magdalenas fue demolido, y sobre su solar se hizo el nuevo mercado».

[23] *Elàstic*. A València, camiseta de punt de llana o cotó que es posa sobre el jac o la brusa i fa de guardapits (*DCVB*).

[24] *Destil·lo*. Forma no recollida ni al *DCVB* ni al *DUE*; suposem que es tracta d'un equivalent a *destil·lat*, i farà referència als mocs que cauen a poc a poc.

[25] *Polvo*. Suposem que es tractarà d'algunes pòlvores medicinals, evidentment.

[26] *Copró*. Forma popular per referir-se a l'os sacre.

[27] *Adreçar*. En el sentit de posar-se dret.

[28] *Aiguaeria*. Establiment semblant a les orxatories i xocolateries, on es servien begudes (tan calentes com fredes) i menjars.

[29] *Macip*. Suposem que aquest terme significarà ací el mateix que persona fadrina, i no es referirà a l'ofici de macip (o descarregador), car aquest a València era més conegut com a tira-sac. També podria referir-se a que treballava com a aprenent d'algun ofici. Popularment, era un dels noms que rebien els sagristans (vid. *¡Als lladres!*).

[30] *Paborde*. Canonge encarregat de l'administració de tots, o d'una part, dels béns propis de la Seu.

[31] *Ma filla*... Però en realitat, es la seua neboda i no pas la seua filla. ¿Es tracta d'una errada d'Escalante, d'una afirmació genèrica (la vol com una filla) o de la traça d'una anterior redacció on era realment la mare qui tractava de buscar-li un bon partit a sa filla?

[32] *Guilopo*. Beneitot, curt d'enteniment (*DCVB*).

[33] *Arriscat*. Viu, deixondit (*DCVB*).

[34] *Pito*. Adjectiu (no es tracta d'un castellanisme) que significa tenir i manifestar molta vitalitat física o intel·lectual (*DCVB*).

[35] *Culebrona*. En castellà, dona embolicadora i de mala fama (*DUE*).

[36] *Clavar baietes*. Ignorem exactament l'origen del que sembla ser més un costum que no una expressió; l'única explicació que se'ns acut és que es tracte d'una al·lusió a la debilitat de l'ancià, car –recordem-ho, la baieta és una mena de teixit de cotó fluix, cosa que justifica l'expressió catalana *ser fluix com una baieta*. Per altra banda, no podem ignorar que aquestes esquitllades anaven dirigides expressament a aquelles persones que, havent enviudat, es tornaven a casar.

[37] L'ofici de llanterner en la tradició valenciana sempre ha tingut una consideració un punt negativa, possiblement pel fet que, per raons del seu treball, havien de desplaçar-se pels carrers adobant perols i estris de cuina (generalment d'estany o coure); per açò, esdevenien sovint transmissors de xafarderies o maledicències. No cal dir que aquesta consideració la compartien amb altres treballadors que també havien de recórrer els carrers, com els cadirers, aiguaders, esmoladors, etc.

[38] Es tracta, per descomptat, de la figura de l'Alcalde de barri, designat per l'Ajuntament, encarregat de mantenir l'ordre públic i l'harmonia al seu districte.

[39] *Flamaçó*. Deformació de *francmaçó*. Amb el triomf de la *Gloriosa*, en 1868, la Maçoneria va experimentar una certa puixança, que es voria prompte afavorida per les simpaties que Amadeu I va tenir cap aquesta societat. D'aquest any ençà, podem dir que comença la història contemporània d'aquesta societat secreta a terres espanyoles, després de dècades de persecucions i d'estar reduïda a la més completa clandestinitat.

[40] A la Constitució de 1869 es va proclamar no sols la libertat de cultes sinó també la separació entre Església i Estat (tot i que la religió catòlica mantenia una posició clarament privilegiada). És per açò que va despertar l'oposició dels sectors catòlics més ultramuntans. El fet de pertànyer Casiano a diverses congregacions, ens l'alinea entre aquests sectors (d'un poquet *carcunda* se'l qualifica després). Suposem igualment que a causa d'aquesta separació, l'*Alcalde de barri*, evidentment un home afecte al liberalisme, li havia fet enretirar el retaule del carrer. Vid. també la nota [23] a *Una nit*...

[41] *Facciós* en el sentit no tant de partidari dels Borbons enderrocats com dels carlins (vid. nota següent).

[42] Malgrat el liberalisme, millor dit: republicanisme fins i tot exaltat, de gran part de la ciutat de València, especialment a barris com el del Mercat o el del Carme, hi subsistien importants nuclis tradicionalistes, en especial als districtes del Patriarca i de la Catedral, vinculats amb el moviment carlí (que a les eleccions generals de 1871 va obtenir tres diputats i quatre senadors en les circumscripcions valencianes); aquest, per altra banda havia experimentat una forta revitalització, en el sentit més ultramontà, després de l'Assemble de Vevery (1870). En aquesta mateixa assemblea es va preparar –recordem-ho– l'inici de la tercera guerra carlina, que començà el 1872.

[43] *Les Estaques*. Diu Vicent Boix que «Llámase generalmente les Estaques o las Estacas un recinto en el Mercado, que abraza desde el Mesón de Cinteros, hasta el punto que se llamaba el encant o encantillo. Antiguamente el sitio de les Estaques era el que ocupaban las casitas de San Juan, hasta la esquina, comprendiendo la plazuela de la Capilla de la Comunión, formando como una plazuela». El nom li ve perquè «en otros tiempos se vendían en este sitio las caballerías atadas a unos palos o estacas, clavadas en el suelo». En *Valencia, histórica y topográfica*. València, 1862, t. I, pp. 291-292.

[44] *Saragatero*. Saragater: que mou saragata, desorde o renou acompanyat de crits (*DCVB*). Vid. també la nota [13] a *En una orxateria...*

[45] *Bagassa*. En el sentit més ampli de dona astuta, mentidera, etc.

[46] *Arruixa*. Exclamació no localitzada; equivaldria, molt probablement a la interjecció *arruix* que apareix al *DCVB*, però amb un valor purament exclamatiu i sense el sentit de voler fer fugir algú que té *arruix*.

[47] *Mangue*. Un mateix: *menda*. Vid. nota [37] a *La falla...*

[48] Expressió no enregistrada al *DCVB* que deu d'equivaldre a tenir tan poques forces que no pot alçar ni una bul·la, un full de paper en definitiu. També pot ser una al·lusió al fet que els ancians i els malalts estaven exempts de dejunar i, en conseqüència, no els calia comprar la bul·la de dispensa.

[49] *Cucús*. Vulgarisme per *cucuts*, terme amb què es denominen els marits cornuts. Ramonet, ja es pot veure, no es mossega la llengua.

[50] *Ficar-se en bucs*. Posar-se en coses que no importen (*DCVB*).

[51] *Aigua...* Barreja que s'emprava tradicionalment com a cordial, és a dir com a remei contra atacs de nervis, crisis emocionals, etc.

[52] *Tramús*. Es tracta del granet o tall (en realitat una forma herpètica) que apareix a la comissura dels llavis, i que ací es presenta com a conseqüència d'un disgust.

[53] *Conca*. Recipient de ferro de forma semi-esfèrica on es dipositen les brases encesess del braser.

[54] *Tres en un dia*. Evidentment, parla de fer les tres amonestacions el mateix dia i no en tres setmanes successives com és habitual. Aquest procediment, excepcional, es feia en casos molt especials (perill de mort, per exemple) i també per evitar al màxim que s'escampàs la notícia de la boda.

[55] *Passar...* Resar el rosari tot fent córrer les seues comptes.

[56] Vers hipomètric.

[57] Vers hipermètric.

[58] *Fums*. Farà referència als *fums de ventre*, que segons el *DCVB* són els vapors que es formen a l'interior d'aquell.

[59] *Civà de perla*. En valencià, la *perla* és la part central, i millor, del gra de cereal (*DCVB*); en conseqüència, la *civà de perla* és l'elaborada amb ordi de la millor qualitat.

[60] *Ser un coet*. És a dir, que és viu i no para, com un coet encés.

[61] *Cara de xineta*. Evidentment, cara hermosa, com de nina de porcellana.

[62] *Quedar-se com la canya de la doctrina* és quedar-se molt prim, com la canya que els mestres i els rectors empraven per posar ordre a les classes, per exemple –i d'ací el nom– a les de catecisme.

[63] *Revista...* Inspecció militar de l'uniforme, armes i estris dels soldats.

[64] *Ser un Adam*. Ser una persona que no té cura d'un mateix.

[65] Al·lusió al *Misteri d'Adam i Eva*, representat a la processó del Corpús valenciana, almenys des de finals del segle xv i que a l'època d'Escalante encara continuava representat-se dalt de la corresponent Roca i dins la mateixa processó.

[66] *Mossot*. Derivat de *mosso*, per referir-se al servent que fa les feines de casa. Tanmateix, no hem d'oblidar que la so Ramona fa referències a Carmeleta, raó per la qual el gènere masculí no deixa de tenir un to malevolent.

[67] *Goleta*. Vid. nota [10] a *Bufar*...

[68] *So mama*... Hem de suposar que es tracta d'una apòcopa del castellà *mamarracho*.

[69] *Mondongos*. Carn i vísceres del porc preparades com embotits, com per exemple les botifarres.

[70] *Gerreta del frito*. Recipient que conté l'oli que es gasta per fregit i que es torna a utilitzar.

[71] *Gall de garbera*. No hem trobar enregistrada aquesta expressió que, tanmateix, sembla molt popular; suposem que vol dir que ella alça a la veu com un gall, però dels corrents, del muntó (aquesta és una de les acepcions de garbera, precisament).

[72] *Pitacho*. Despectiu, derivat de pit: *tenir pit* per fer alguna cosa desagradable és una expressió molt comuna.

[73] *Polvillo*. Probable al·lusió al rapé, tabac que com és ben sabut s'aspirava pel nas.

[74] *Tembleques*. Castellà; joia montada sobre un suport que facilita els moviments i tremolors en moure's la persona que la du.

[75] *Traves*. Suposem que es referirà a les sabates adornades amb franges de cuiro o d'algun teixit vistós.

[76] Les milotexes, en efecte, s'adornaven amb diverses pintures, curioses, crítiques o estrambòtiques.

[77] *Esquallar*. Llevar les forces, desmaiar.

[78] *Col·loqui*. Composició en vers, generalment dialogada, i de caire popular, que tractava temes diversos, però entre els que sovintejaven els d'actualitat (política, social, local, etc.). Eren recitats pels col·loquiers que eren capaços de contrafer diverses veus i personatges. Encara que els antecedents del gènere poden remuntar-se gairebé dos-cents anys abans, els col·loquis cobraren gran importància d'ençà la segona meitat del segle XVIII (van perviure, de fet, fins la segona meitat del present segle), i van esdevenir una de les fonts del teatre valencià decimonònic. Ací, però, Escalante ens informa d'una de les possibles vies de difusió del gènere: el cant i recitació dels cecs en carrers i places, com si es tractassen d'auques.

[79] *Auca*. Full de paper on, mitjançant una sèrie de dibuixos (redolins) es narra una història; els dibuixos vénen reforçats per uns versets al·lusius, escrits generalment en apariats d'art menor. Es tracta d'una manifestació artística i literària molt arrelada al País Valencià almenys des del segle XVII.

[80] *Mutación*. Canvi de decorat sense interrupció apreciable de l'acció; és a dir: sense que l'acte es done per conclós. Generalment s'efectuava baixant el teló i reduint la llum en escena el mínim temps possible per retirar la decoració curta de primer terme i deixar a la vista la decoració a tot fòrum que hi havia al darrera d'aquella.

[81] *Calle corta*. Decoració curta que representa un carrer. Una decoració curta és la plaçada immediatament darrera de les primeres caixes. Amb aquest procediment pràcticament només s'actuava al prosceni, deixant la major part de l'escenari fins el fòrum preparat per a la mutació que tindrà lloc poc després.

[82] *Torratera*. La que ven torrat (o porrat) als mercats i fires. El torrat es el conjunt de fruits sec i dolços, i especialment els cigrons fregits i en farinats.

[83] *Pentineria*. Tenda on es fabriquen i venen pintes.

[84] *La Petxina*. Passeig a la vora dret del riu Túria, entre els ponts de Campanar i Sant Josep, vorejant doncs una part important del Barri del Carme.

[85] *La Moma*. Nom del ball més conegut i popular dels que s'integren a la processó del Corpus de la ciutat de València. Representa el combat dels set pecats capitals (en forma de set ballarins) contra la virtut, la Moma, un ballador amb robes femenines i la cara coberta amb una màscara; el nom deriva, sens dubte de les *momeries* mitgevals, ball al·legòrics de màscares.

[86] *Sant Gil*. Suposem que es referirà no al carrer d'En Gil, encara existent i no massa lluny del Mercat, sinó a la plaça de Sant Gil, situada al final del carrer de Nàquera i a esquenes de l'església de Sant Llorenç.

[87] *Hachas de viento*. Torxes fetes amb materials de combustió lenta que dificulten que els vents les apaguen.

[88] Al·lusió a dos personatges de l'Antic Testament que desfilaven molt a prop dins la processó del Corpus: Judith de Betúlia i Noé, conegut popularment com *l'Agüelo Colomet* perquè acaminava molt encorbat pel pas dels anys i portava un colom (el que va llençar des de l'Arca) a la mà.

[89] L'abaetxo és un menjar tradicional de Quaresma, època de mortificació i abstinència; en conseqüència, això és el que faran per la nit: abtenir-se de la «carn» (que només podran veure sense tastar-la).

[90] *Sant Arcís*, o *Sant Narcís*. Presó situada als locals de l'antiga confraria del mateix nom, que en 1586 van ser habilitats com a presons municipals. Es trobava situada a la parròquia del Salvador, prop de la plaça del Comte de Carlet.

[91] *¡Ah, bandera!* Expressió no enresgistrada al *DCVB*, i no li trobem tampoc massa sentit. Potser es tracte d'un eufemisme per *bandarra*, tot i que segons el mateix diccionari es tracta d'un terme que no es roba documentat en terres valencianes. Cap també que és tranque d'una deformació de *bandolera*.

[92] *Burruig*. O Burruix; segons el diccionari de Martí Gadea: salameria, afalac (*DCVB*).

[93] Claríssima al·lusió sexual, molt pròpia –per altra banda– d'una obra que frega el món dels Carnestoltes: front al xoriço, la pansa que és l'única cosa que pot oferir-li Casiano a canvi... La diferència de tamany és òbvia.

[94] *Presó de Serrans*. Les torres de la Porta de Serrans van ser habilitades com a presons civils des de 1586, any en què en cremar-se les presons municipals calgué dur els presos comuns a Sant Narcís, i els nobles a les torres de Serrans. Van tenir aquesta utilització fins 1887.

[95] *So*. Apòcopa familiar per senyor. Es evident que, des d'un punt de vista elegant, la possible confusió amb el crit que es donava els animals perquè s'aturassen el feia un terme poc recomanable.

[96] Frase confusa. ¿Vol dir que només així l'ha pogut convéncer Ramonet i si no no se n'haguera anat? ¿O que se'n va tal com la veu, sense més coses que les que porta?

[97] *Carrer de Conills*. Un dels carrers més típics i volguts per Escalante, que el trau en diverses ocasions a les seues obres. Anava de la Plaça del Mercat al carrer d'En Joan de Vila-rasa; va desaparéixer amb la construcció de l'actual Mercat Central.